

Е.І. Оржинська

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри спеціальних та
професійних дисциплін
*(Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ, м. Херсон)*

В.В. Плеханова

студентка
*(Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ, м. Херсон)*

БРЕХНЯ ТА НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕЮ

Однією з актуальних проблем із вирішенням якої пов'язана оптимізація розслідування злочинів й удосконалення процесу доказування в складних кримінальних справах, є дослідження сутності й форм протидії зацікавлених осіб їх розкриттю та розслідуванню, а також діяльності слідчих органів у ході провадження досудового розслідування. Однією із форм протидії розслідуванню є надання неправдивої інформації (брехні, лжесвідчень) підозрюваними, обвинуваченими та іншими особами. Тому, для повного та об'єктивного розслідування кримінальних проваджень, важливим на стадії досудового розслідування є виявлення брехні допитуваних осіб, шляхом її діагностики під час допитів.

Під час розслідування злочинів, слідчий може зіткнутися з наступними видами брехні, це: а) пасивна неправда, тобто умовчування обставин, які відомі; б) активна неправда, тобто повідомлення свідомо помилкових відомостей. Причини що породжують неправдиві показання різноманітні. Так, наприклад причинами лжесвідчень підозрюваних, обвинувачених можуть бути: намір ухилитися від кримінальної відповідальності та відшкодування заподіяної шкоди; намір пом'якшити відповідальність, зберегти нажите злочинним шляхом майно тощо. Причинами, що породжують помилкові показання свідків і потерпілих: вплив, який вони відчули з боку зацікавлених осіб (прохання, умовляння, погрози, підкуп, шантаж тощо); намір уникнути небажаної обтяжливої участі у кримінальному процесі тощо. Мотивами лжесвідчень можуть виступати корисливі спонукання, спроба самоствердження таким способом та інше [5, с. 246].

Саме причини та мотиви брехні повинен розпізнати слідчий. Але постає питання, за допомогою яких методів, прийомів слідчий в змозі розпізнати брехню під час проведення допитів, опитування осіб. Звісно у генезисі брехні істотну роль грають емоції людини: страх, гнів, злоти́ха, заздрість, тривога, надія, відчай і спротив. Саме ці емоції надають можливість досвідченим слідчим відокремити правдиві показання від лжесвідчень.

У криміналістичній тактиці наведені положення слідчих дій, які можуть допомогти виявити неправдиві показання, це і відтворення обстановки і обставин події (слідчий експеримент або перевірка показань на місці), повторний допит, перехресний допит, очна ставка тощо. Все це традиційні методи, але в останній час дуже жваво науковцями обговорюються нетрадиційні методи, а саме можливість їх використання на практиці [6, с. 54].

Так, серед нетрадиційних методів боротьби з брехнею можна виокремити наступні: використання музики під час допиту; використання поліграфічних засобів; гіпноз.

Прихильниками методу використання музики під час допиту є такі вчені, як М.М. Кітаєв та М.П. Єрмаков. Вони вважають, що використання музики під час допиту спонукає допитуваного давати правдиві показання, оскільки кожна людина прослуховуючи улюблені музичні твори отримує задоволення і радість, згадує приємне або сумне минуле, пов'язане з даною мелодією. Музика, як правило, впливає на духовний стан людини, збуджує у неї позитивні емоції, що формують певну поведінку. Науковці вважали, що внутрішня установка обвинувачуваного на дачу неправдивих показань може нейтралізуватися музичним впливом, якщо він сильніший [3, с.105].

Запропоноване М.М. Кітаєвим та М.П. Єрмаковим використання музики як засобу впливу на учасників процесу з метою пробудження співпраці зі слідством і надання йому значення тактичного прийому деякі вчені заперечують. Зокрема, В.О. Коновалова та В.Ю. Шепітько. вказують на те, що ці фактори можуть виступати не як способи одержання правдивих показань, а як компоненти, що сприяють виникненню тих чи інших емоційних станів допитуваного, які можна використовувати в інтересах досягнення результату [3, с.106].

Використання поліграфічних засобів або детектора брехні також є одним із нетрадиційних методів боротьби з брехнею. Можливостям етики, процесу застосування, достовірності даних отриманих під час роботи з поліграфом присвячено доволі багато

праць. Однак науковцями єдиної думки щодо можливості використання поліграфу не досягнуто.

Так, М.С. Строгович, М.Ф. Пантелеєв, О.М. Ларін, П.С. Елькінд вважають принципово неможливим застосування поліграфа не лише в кримінальному судочинстві, а й в оперативно-розшуковій діяльності, аргументуючи тим, що встановити правду за допомогою поліграфа неможливо, а мета його застосування – не стільки в одержанні доказів, скільки у психологічному тиску на допитуваного. На їхню думку, процедура застосування поліграфа принижує людську гідність і, власне кажучи, є витонченою формою тортур.

Так, поліграф, як технічний прилад, призначений відтворювати психічні процеси, які відбуваються в організмі людини та фіксуються визначеним способом. По своєму пристрою і принципам реєстрації фізіологічної інформації поліграф схожий з медичними реєструючими приладами, такими як електрокардіограф, електроенцефалограф, у зв'язку з чим поліграф можливо розглядати як технічний засіб для динамічної запису змін фізіологічних функцій опитуваного [5; с. 392].

Однак і досі залишається малодослідженим питання, як реагує поліграф на мінливі стани здоров'я (хвороби, в тому числі і хронічні) опитуваного, фізичний та психологічний стан в момент застосування поліграфу. Вважаємо, що такі стани різко знижують ймовірність отримання значущих результатів при поліграфічних дослідженнях.

На нашу думку, використання такого методу може дозволити одержати інформацію про відвертість учасника процесу під час проведення слідчих дій, приміром, установлення хибності його показань, замовчування певних даних тощо.

Ще одним нетрадиційним методом який можна застосовувати та який має найбільшу кількість опонентів, є гіпноз. Серед опонентів гіпнозу необхідно виокремити В.О. Коновалову та В.Ю. Шепітько, які категорично заперечують можливість використання прийомів, що допускають вплив на психіку людини, зокрема гіпноз та екстрасенсоріку [4, с. 143]. Це пов'язане з тим, що в гіпнотичному стані людина безпорадна, не контролює ситуацію і не захищає себе. Тому, такий метод не може використовуватись у кримінальному судочинстві.

Проте, ряд авторів визнають даний метод перспективним, а саме А.П. Гримак [1], В.І. Кадиба [2]. Однак вони розмежовують так званий «народний» гіпноз, який практикувався у магії й во-

рожбі, за допомогою якого підкорювали свідомість людини від наукового [7, с. 226].

Ми повністю погоджуємося з думкою В.О. Коновалової та В.Ю. Шепітька щодо неприпустимості використання гіпнозу, як нетрадиційного методу. Вважаємо, що під час сеансу гіпнозу не виключено навіювання особі подій, яких не мали місце, та в які в подальшому особа буде вірити, як в такі що дійсно відбулися.

Щодо використання поліграфу та музики під час допиту, вважаємо, що ці методи (особливо поліграф) у разі їх більш поглибленого вивчення, обґрунтування способів (методик тощо) застосування можуть використовуватися у процесі допиту як засоби виокремлення брехні. Однак, вважаємо, що відомості отримані під час застосування цих нетрадиційних методів, повинні в подальшому бути підтвержені неспростовними доказами та фактами. Тобто, інформація отримана від застосування вищезазначених нетрадиційних методів може бути використана для побудови версій, програм (напрямоків) подальшого розслідування, а не як неспростовний доказ по справі. Проте, з точки зору законодавства, застосування в процесі розслідування засобів і методів, що називаються нетрадиційними, цілком можливо за умови, що вони не заборонені законом та не є протиправними. Застосування даних методів не повинно суперечити принципам кримінального процесу.

Цю проблему розв'язати сьогодні неможливо, оскільки немає в кримінальному судочинстві законодавчої регламентації реалізації результатів, отриманих при використанні таких методів розслідування.

Більш реальним використання нетрадиційних методів можливе в процесі розкриття злочинів при одержанні інформації, що допомагає встановити обставини вчинення злочину та особу, яка вчинила злочин.

Література:

1. Гримак А.П. Гипноз и преступность / А.П. Гримак – М. : Республика, 1997. – 303 с.
2. Кандыба В.М. Криминальный гипноз: Что такое криминальный гипноз и пр. / В.М. Кандыба – СПб. : Лань, 2001. – Серия «Мир культуры, истории и философии». – 448 с.
3. Китаев Н.Н. О возможностях использования музыки при допросах обвиняемого (подозреваемого) / Н.Н. Китаев, Н.П. Ермаков // Проблемы изучения личности участника уголовного судопроизводства – Свердловск: УрГУ, 1980 – С. 104 – 109.

4. Коновалова В.О. Криминалистическая тактика: теории и тенденции : учеб. пособие / В.Е. Коновалова, В.Ю. Шепитько. – Х. : Гриф, 1997 – 255 с.

5. Криминалистика / под ред. Р.С. Белкина. – М. : Норма – Инфра, 1999. – 990 с.

6. Лукашевич В.Г. Криминалистическая теория общения : постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования : монография / В.Г. Лукашевич – К. : Издательство Украинской академии внутренних дел, 1993. – 194 с.

7. Строков І.В. Нетрадиційні методи розслідування у слідчій практиці / І.В. Строков // Науковий вісник НАВСУ. – 2001. – № 5 – С. 225 – 227.

Б.О. Павлишин

аспірант

(Академія адвокатури України, м. Київ)

СПЕЦІАЛІСТ-КРИМІНАЛІСТ ЯК СУБ'ЄКТ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

Однією з нагальних проблем, комплексне розв'язання якої безпосередньо впливає на досягнення мети і вирішення завдань досудового розслідування вбивств, є питання щодо принципової можливості і практичної обумовленості потреби використання наявних криміналістичних знань, прийомів і методів, сучасних науково-технічних засобів. Досудове розслідування вбивств завжди пов'язане з вивченням наслідків злочину, здійснюється на підставі вивчення фрагментів кримінальної ситуації, сліди якої збереглися, та її відображеннях в навколишніх об'єктах.

У зв'язку з вивченням ознак злочину, що можуть вказувати на вбивство, під час досудового розслідування виникає низка завдань, основними з яких є: встановити, чи справді було вчинено злочин або ж вчинене діяння не має ознак кримінальної караності; яке саме кримінальне правопорушення вчинено і ким; якою є кримінальна кваліфікація цього діяння; з'ясувати всі обставини, що мають значення для кримінального провадження; якщо є достатні підстави і перевірені докази, то сформулювати підозру і повідомити про неї особу, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення; з'ясувати причини й умови, що сприяли вчиненню злочину тощо. Окрім них перед слідчим, прокурором виникає багато опосередкованих характером діяння і специфікою його вчинення та наслідками окремих завдань. Наприклад, потрібно